

Morálny rozmer solidarity v diele svätého Tomáša z Villanovy vo svetle encykliky *Deus caritas est*

Jozef Ržonca

Druhý vatikánsky koncil vo svojom renovačnom úsilí sa zameriava na tzv. znamenia čias¹ a proklamoval povinnosť každého veriaceho odčítavať ich vo svetle Božieho slova.² Rino Fisichella³ v koncilových dokumentoch identifikuje nasledujúce znaky doby: úsilie o osobnú svätosť,⁴ túžbu po náboženskej slobode,⁵ rešpektovanie dôstojnosti človeka,⁶ dôraz na svedecký rozmer mučeníctva,⁷ snahu o mier⁸ a tendencie k humanizujúcejším formám kultúry⁹ a k solidarite.¹⁰ Tieto faktory predstavujú výzvy a vymedzujú priestor pre teologickú reflexiu, ako aj kresťanskú prax.

Musíme však pripomenúť, že sa jedná o fenomény nové a zároveň trvale prítomné v evanjeliovej zvesti a kresťanskej spiritualite.¹¹ Keďže sa

¹ Podľa pastorálnej konštitúcie *Gaudium et spes* sa má Cirkev zasadiť pod vedením Ducha Svätého o „záchranu človeka a o obrodu ľudskej spoločnosti“ (GS 3). Toto poslanie je zrozumiteľné vo svetle tajomstva Cirkvi, ktorá „je v Kristovi akoby sviatosťou, čiže znakom a nástrojom dôverného spojenia s Bohom a jednoty celého ľudstva,“ (LG 1). Teda „povinnosťou Cirkvi pri plnení tohto poslania je ustavične skúmať znamenia čias a vysvetľovať ich vo svetle evanjelia tak, aby vedela spôsobom primeraným každej generácii odpovedať na večné otázky človeka o zmysle terajšieho i budúceho života a o ich vzájomnom vzťahu“ (GS 4).

² „Všetok Boží ľud, najmä duchovní pastieri a teológovia, má s pomocou Ducha Svätého pozorne počúvať, rozoznávať a vysvetľovať rozličné spôsoby vyjadrovania našich čias a vedieť ich posúdiť vo svetle Božieho slova, aby sa tak zjavená pravda mohla čoraz dôkladnejšie poznávať, lepšie chápať a vhodnejšie predkladať“ (GS 44).

³ Rino FISICHELLA, *Keď viera myslí*, Trnava: Dobrá kniha, 1999, s. 183–188.

⁴ Porov. LG 39–42

⁵ Porov. DH 15.

⁶ Porov. GS 63–72.

⁷ Porov. LG 42.

⁸ Porov. GS 77–90.

⁹ Porov. GS 53–62.

¹⁰ Porov. AA 14.

¹¹ Porov. BENEDIKT XVI., „Discorso di sua Santità Benedetto XVI alla Curia romana in occasione della presentazione degli auguri Natalizi Giovedì,“ <http://w2.vatican.va/>

jedná o široké spektrum problematiky, rozhodli sme sa zamerať v našej práci len na jeden ukazovateľ, a to konkrétne na vzťah človeka k druhým a k svetu, v jednom z kľúčových období cirkevných dejín, v 16. storočí. Ako modelovú postavu daného obdobia sme si zvolili svätého Tomáša z Villanovy (1486–1555), patróna štúdií Rehole svätého Augustína a jedného z hlavných predstaviteľov predtridentskej reformy v Španielsku. V rokoch 1544–1555 pôsobil ako arcibiskup vo Valencii, ktorá práve prežívala zložité obdobie. Relatívna prosperita pritiahla množstvo nemajetných migrantov, čo spôsobovalo značné sociálne napätie. V rokoch 1540–1544, počas neprítomnosti Karla V., vydal regent a kardinál Juan Pedro Tavera (1472–1545) zákon o chudobe, ktorý sa snažil prísne regulovať žobranie na verejných miestach. Človek v núdzi musel preukázať svoju chudobu a neschopnosť pracovať, len tak dostal povolenie k výkonu žobrania. Táto regulácia vyvolala súhlasnú i odmietavú vlnu ohlasu. Hlavným zástancom novej praktiky bol Juan de Robles, OSB (1492–1572) a odporcom zase Domingo de Soto, OP (1494–1560).¹² Práve sociálna starostlivosť spadala pod kompetenciu cirkevných inštitúcií. V našom geografickom prostredí je jeho osoba známa temer výlučne z ikonografie, prípadne z hagiografickej literatúry, ako otec chudobných a almužník. Tomáš z Villanovy, spolu s Hieronymom Seripandom (1493–1563), je však považovaný za hlavného protagonistu augustiniánskej školy, ktorá sa neskôr aktívne podieľala na tzv. „Salamanskej škole“.¹³ Kľúčovými otázkami tejto školy boli témy dotýkajúce sa oblasti morálnej teológie, práva a spravodlivosti.¹⁴

Nakoľko rozvoj teologického myslenia v období Druhého vatikánskeho koncilu priniesol nové elementy, zvlášť v morálnej teológii, kde

content/benedict-xvi/it/speeches/2005/december/documents/hf_ben_xvi_spe_20051222_roman-curia.html [zverejnené 22. 12. 2005, cit. 20. 12. 2017].

¹² Porov. Jozef Ržonca, „Spravodlivosť, solidarita a dôstojnosť v krízových časoch,“ in *Nové prístupy v riadení a vedení ľudí*, ed. Dominika Kmecová – Paweł Czarnecki, Warszawa: Wyższa Szkoła Menedżerska w Warszawie, 2017, s. 70.

¹³ Porov. Luis GAGO FERNANDEZ, *Trayectoria historica de la escuela Agustiniana*, Bogotá: OMNIA, 1963, s. 201–210. Porov. Luis ÁLVAREZ GUTIÉRREZ, „Santo Tomás de Villanueva, mentor, impulsor y patrono de los estudios en la orden,“ in *Santo Tomás de Villanueva 450 Aniversario de su Muerte, VIII jornadas agustinianas Guadarrama 12.–13. 3. 2005*, ed. Isaac González Marcos, Madrid: CTSA, 2005, s. 95–149.

¹⁴ Porov. Albert-Petr RETHMANN, „Francisco de Viktoria OP a Salamanská škola,“ *Salve: Revue pro teologii a duchovní život*, č. 1 (2004): 70–76.

sa nanovo premyslel jej základ,¹⁵ zdá sa nám vhodné preskúmať rozmer a dôsledky solidarity v kazateľstve tohto predstaviteľa augustiniánskej rehole vo svetle pokoncilového teologického myslenia. Z rozsiahlej ponuky teologických reflexií a dokumentov Magistéria cirkvi sme si vybrali prvú encykliku pápeža Benedikta XVI. *Deus caritas est*, ktorá poskytuje základné teologické línie jeho magistéria.

Cieľom našej práce je skúmať dynamiku vzťahov jednotlivca a spoločenstva v diele svätého Tomáša z Villanovy vo svetle encykliky *Deus caritas est*. Z uvedeného dôvodu sa budeme pridŕžiavať prevažne synchronického postupu.

Skôr ako pristúpime ku skúmaniu morálneho rozmeru solidarity v diele svätého Tomáša z Villanovy z perspektívy encykliky pápeža Benedikta XVI. *Deus caritas est*, považujeme za vhodné vymedziť dva základné pojmy, ktorých sa naša práca dotýka. Konkrétne sa jedná o koncepty: „morálny rozmer konania človeka“ a „solidarita“.

V rámci morálneho rozmeru chápeme konanie človeka ako slobodné konanie, ktoré je uvedomelou odpoveďou na jeho povolanie k životu vo vzťahu k trojjedinému Bohu v jeho dialogickom rozmere,¹⁶ teda k životu kresťana v láske a z lásky.¹⁷

Etymológia slova solidarita odkazuje na rímske právo, v ktorom výraz *obligatio in solidum* znamenal spoločný záväzok viacerých osôb.¹⁸ Kresťanské ponímanie solidarity má však oveľa hlbší obsah a od začiatku je späté s chápaním spásy.¹⁹ Paradigmou môže byť napríklad Ježišov krst v Jordáne (Mt 3,13–17), v ktorom Spasiteľ symbolicky vstúpil do spoločenstva s hriechom postihnutým ľudstvom. Solidarita je vnímaná ako vzájomná zodpovednosť, súcit a zdieľanie medzi osobami, prípadne medzi jednotlivcom a celkom.²⁰ Druhý vatikánsky koncil nahliada na solidaritu z perspektívy tzv. nového humanizmu, „v ktorom človeka cha-

¹⁵ Porov. Jan CZUDEK, „Bernhard Häring na II. vatikánskom koncile – jeho význam a vliv,“ *Studia theologica* 16, č. 3 (2014): 173–191.

¹⁶ Porov. Ivan KÚTNY, *Špecifiká morálneho svedomia: Koncept morálneho svedomia podľa Druhého vatikánskeho koncilu a jeho využitie vo vybraných dokumentoch magistéria Jána Pavla II.*, Trnava: Dobrá kniha, 2015, s. 16–18.

¹⁷ Tamtiež, s. 25.

¹⁸ Porov. Edison Paul TABRA OCHOA, *Ética y solidaridad: Perspectivas históricas y normativas*, Geneva: Globethics, 2017, s. 26–27.

¹⁹ Bernard SESBOÜÉ, *Jesucristo el único mediador: Ensayo sobre la redención y la salvación*, zv. 1, Salamanca: Secretariado Trinitario, 1990, s. 394–395.

²⁰ Porov. Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, 3. vyd., Praha: Krystal OP – Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 85–88.

rakterizuje predovšetkým jeho zodpovednosť voči svojim bratom a voči dejinám“. ²¹ V Kompendiu sociálnej náuky Cirkvi je solidarita charakterizovaná v dvoch navzájom sa dopĺňujúcich aspektoch ako morálna čnosť, ²² a ako sociálny princíp. ²³

1. SOLIDARITA A ENCYKLIKA *DEUS CARITAS EST*

Encyklika *Deus caritas est* sa nevenuje primárne téme solidarity, v celom texte sa vyskytuje len trikrát. Predstavuje však hermeneutický kľúč učenia Benedikta XVI., ktorý predstavoval dejiny Cirkvi ako dejiny lásky, ²⁴ čo neskôr rozvíjal v ďalších dokumentoch svojho pontifikátu. Encyklika pozostáva z dvoch zásadných častí. V prvej časti, viac teoretickej, sa Benedikt XVI. zameriava na objasnenie konceptu lásky, v druhej časti, viac praktickej, zase na uplatňovanie prikázania lásky k blížnemu zo strany Cirkvi. ²⁵

Naším cieľom nie je podať zhrnutie encykliky *Deus caritas est*, ani ju analyzovať, ale identifikovať témy, ktoré nám majú slúžiť pre ďalšiu analýzu diela svätého Tomáša z Villanovy. Preto v následnej časti sa obmedzíme len na jednotlivé body, vo svetle ktorých budeme nahliadať na solidaritu v kázňach svätého Tomáša z Villanovy.

²¹ GS 55.

²² „Solidarita [...] je pevné a dôsledné rozhodnutie angažovať sa za spoločné dobro [...]“ PÁPEŽSKÁ RADA PRE SPRAVODLIVOSŤ A POKOJ, *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*, Trnava: SSV, 2008, č. 193.

²³ „Solidaritu treba prijať predovšetkým v jej hodnote sociálneho princípu usmerňujúceho inštitúcie, na základe ktorého musia byť ‚štruktúry hriechu‘ prevládajúce vo vzťahoch medzi ľuďmi a národmi prekonané a premenené na štruktúry solidarity prostredníctvom tvorby alebo primeranej úpravy zákonov, pravidiel obchodovania či právnych systémov.“ Tamtiež, č. 193.

²⁴ Porov. Prvá encyklika pápeža Benedikta XVI. sa zaoberá témou, ktorá umožňuje prejsť celými dejinami Cirkvi, ktoré sú tiež dejinami lásky. Sú to dejiny lásky prijatej od Boha, a ktorá má byť prinesená svetu[...] „La prima Enciclica di Papa Benedetto XVI tratta un tema che permette di ripercorrere tutta la storia della Chiesa, che è anche storia di carità. È una storia di amore ricevuto da Dio, che va portato al mondo [...]“ FRANTIŠEK, „Discorso del santo padre Francesco al partecipanti al congresso internazionale sull'Enciclica Deus Caritas est di Benedetto XVI, nel decimo anniversario della pubblicazione,“ https://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2016/february/documents/papa-francesco_20160226_congresso-deus-caritas-est.html [zverejnené 26. 2. 2016, cit. 20. 12. 2017].

²⁵ Porov. BENEDIKT XVI., *Deus caritas est*, Trnava: SSV, 2006, č. 1.

Na začiatku encykliky pápež Benedikt XVI. ukazuje rozdiel a vzťah *erosom*, *filiou* a *agapé*.

Hľadajúc odpoveď, sme skúmali dve základné slová: *eros* ako výraz označujúci svetskú lásku a *agapé* ako vyjadrenie pre lásku založenú na viere a ňou formovanú. Tieto dve ponímania bývajú často stavané do protikladu ako láska „vystupujúca“ a „zostupujúca“. Jestvujú aj iné detailné klasifikácie, ako napríklad rozlišovanie medzi privlastňujúcou a darujúcou láskou (*amor concupiscentiae* – *amor benevolentiae*), ku ktorej sa často pripája aj láska hľadiaca len na vlastné výhody. Vo filozofickej i v teologickej diskusii boli tieto výrazy radikalizované až do tej miery, že ich označovali za protikladné: ako typická pre kresťanstvo bola predstavovaná zostupujúca, nezištná láska – *agapé*; a naopak, za typickú pre nekresťanskú kultúru, predovšetkým grécku, bola označovaná vystupujúca láska, túžobná a žiadostivá – *eros* [...] V skutočnosti *eros* a *agapé* – vystupujúcu i zostupujúcu lásku – nemožno nikdy úplne od seba oddeliť.²⁶

Benedikt XVI. vystríha pred akýmkoľvek redukcionizmom. Človek nemôže žiť výlučne láskou zostupujúcou, ktorá sa dáva, taktiež musí prijímať. Keď chce dávať, musí sa naučiť aj prijímať. Jednotlivé druhy lásky (vystupujúca i zostupujúca) sú komplementárne, vytvárajú teda jednotu. K *agapé* nemožno dospieť bez *erosu*, ale vďaka *agapé* človek transcenduje svoju čisto biologickú dimenziu,²⁷ vymaňuje sa z egocentrizmu,²⁸ otvára sa spoločenstvu, objavuje cieľ svojho života a plnosť existencie.²⁹

Povoláním kresťana je objaviť, k čomu ho vedie Boh – láska. Človek má vytvoriť syntézu vzostupnej aj zostupnej lásky, syntézu antropologického a teologického poňatia lásky, pri rešpektovaní povolania rozpoznávaného v akte viery v Božieho Syna, prejavujúcom sa v jeho nasledovaní. Z uvedeného by sme mohli vyvodiť, že solidarita by mala

²⁶ Tamtiež, č. 7.

²⁷ Porov. tamtiež, č. 5.

²⁸ „V protiklade s neurčitou láskou, ktorú človek ešte len hľadá, toto slovo vyjadruje skúsenosť lásky, ktorá sa teraz skutočne stáva objavením toho druhého, prekonávajúc tak egoistický charakter, ktorý spočiatku jasne prevládal. Teraz sa láska stáva starosťou o druhého a pre druhého. Nehľadá viac seba, ponorenie sa do spojenia šťastím. Naopak, hľadá šťastie milovaného: stáva sa zriekaním, je pripravená na obeť, ba dokonca ju vyhľadáva.“ Tamtiež, č. 6.

²⁹ „Láska zahŕňa plnosť existencie vo všetkých jej rozmeroch, aj v rozmere času. Nemôže to byť inak, veď jej prísľub smeruje k niečomu definitívnemu: láska je zameraná na večnosť.“ Tamtiež, č. 6.

byť chápaná ako prostriedok na vyjadrenie tejto syntézy odovzdávania a prijímania. Mala by byť vyjadrením a cestou očistenia kresťana.

Áno, láska je extázou, ale nie extázou v zmysle okamihu opojenia, ale extázou v zmysle cesty ako neustáleho exodu z „ja“, uzatvoreného do seba samého, k jeho oslobodeniu v darovaní sa a práve tým aj v znovunájdnení sa, ba až k objaveniu Boha: „Kto sa bude usilovať zachrániť si život, stratí ho, a kto ho stratí, získa ho“ (Lk 17, 33).³⁰

Solidarita, žitá viac ako láska než ako povinnosť, by mala byť formou otvorenia sa pre druhého (a Druhého), teda prejavom altruizmu, v ktorom človek nájde svoju identitu.

Hoci encyklika pripomína dialektický charakter solidarity vyjadrenej spoločenstvom a solidaritou jednotlivcov,³¹ táto nemôže byť premenená na bezduchý, dehumanizujúci nástroj, ale musí sa zakladať na vzájomnom zdieľaní, na osobnej prítomnosti, v ktorej sa rozpoznáva Kristus, ktorý sa ponížil, aby nás povýšil do dôstojnosti Božích synov.³² Teda k jej esenciálnemu prvku patrí rešpektovanie ľudskej dôstojnosti zúčastnených strán.

Praktická činnosť nie je, ak v nej necítim lásku k človeku, lásku, ktorá sa živí zo stretnutia s Kristom. Hlboká osobná účasť na potrebách a utrpeniach druhého znamená dať mu účasť na mne samom: druhému musím dať nielen niečo zo seba, ale seba samého; aby ho dar neponížil, musím byť v ňom prítomný ako osoba.³³

Hoci základom kresťanskej lásky je dar Boha – lásky, tento nie je odtrhnutý od dejinného rozmeru ľudskej existencie a zjavenia, preto je nutné hovoriť o viacrozmernosti prejavov lásky, o jej konkretizácii.³⁴ Táto skutočnosť odkazuje na tvorivosť lásky,³⁵ respektíve solidarity, v ktorej sa odráža jej morálny charakter.

³⁰ Tamtiež, č. 6.

³¹ Tamtiež, č. 30.

³² „Kristus zaujal na svete posledné miesto – na kríži – a práve touto radikálnou pokorou nás vykúpil a stále nám pomáha.“ Tamtiež, č. 35.

³³ Tamtiež, č. 34.

³⁴ „[...] láska je vo svojej podstate jediná skutočnosť, i keď má rôzne dimenzie, z ktorých môže raz vyniknúť jedna, inokedy druhá.“ Tamtiež, č. 8.

³⁵ Porov. tamtiež, č. 31. Benedikt XVI. tu poukazuje na Charitu ako na odpoveď na konkrétnu potrebu.

Dejiny lásky Boha k Izraelu sú založené na skutočnosti, že Boh daroval Izraelitom Tóru, teda otvoril im oči, aby videli pravú podstatu človeka, a ukázal im cestu pravej ľudskej existencie. Tieto dejiny spočívajú v tom, že človek žijúci vo vernosti jedinému Bohu vníma seba samého ako toho, kto je milovaný Bohom, a objavuje radosť v pravde a spravodlivosti – radosť v Bohu, ktorá sa stáva jeho bytostným šťastím.³⁶

Benedikt XVI. v tejto súvislosti hovorí o vnímavých srdciach.³⁷ Srdce augustiniánskej tradície, ktorej je Benedikt XVI. znalcom,³⁸ neznamená nič iné ako vnútro človeka. Vnímanie zase poukazuje na dialogický rozmer. Naznačuje sa tu teda priestor svedomia, v ktorom človek načúva Božiemu slovu, odpovedá naň a vyvodzuje pre seba dôsledky.

Posledným hermeneutickým prvkom, ktorý by sme chceli vyzdvihnúť v encyklike *Deus caritas est*, je tzv. Inšpiračným kritériom kresťanskej lásky a solidarity, ktoré jej autor vidí v slovách 2. listu sv. Pavla Korinťanom: „[...] nás ženie Kristova láska“ (2 Kor 5, 14).³⁹ Hlavnou motiváciou kresťanskej solidarity, nemá byť vidina odplaty, ani túžba po rovnováhe (spravodlivosti), prípadne zbierania zásluh,⁴⁰ ale osobná skúsenosť so živým Kristom, v sile prijímanej milosti, v sile Ducha Svätého.

Z encykliky vyplýva, že láska nie je záväzkom, ale skôr darom, ktorého vlastnosťou je zdieľanie. Benedikt XVI. vo svojej následnej encyklike *Caritas in veritate* uviedol, že „Láska je zlatou niťou celej sociálnej náuky Cirkvi. Každá zodpovednosť a angažovanosť, vytýčená v tejto náuke, čerpá z lásky, ktorá je podľa Ježišovho učenia syntézou celého Zákona“.⁴¹ Teda láska je aj „zlatou niťou“ solidarity a paradigmou jej morálneho rozmeru. Dar lásky, ktorý sa zakladá na pravde⁴² je základným postojom slúžiaci človeku jednak na humanizáciu medziľudských vzťahov, ako aj na prekonanie štruktúr hriechu, ktoré nadobúdajú konkrétny výraz v podobe chudoby, konzumizmu, alienácii a strate zmyslu života. Vo svetle magistéria Benedikta XVI. je postoj solidarity tiež darom, vďaka

³⁶ Tamtiež, č. 9.

³⁷ Porov. tamtiež, č. 31.

³⁸ Hans WALDENFELS, „Základní rysy teologie Benedikta XVI.,“ *Teologické texty* 18 (2007): 59–63.

³⁹ Porov. BENEDIKT XVI., *Deus caritas est*, č. 33.

⁴⁰ Porov. „Schopnosť pomáhať nie je jeho zásluhou ani dôvodom chváliť sa. Táto úloha je milosťou [...] My mu ponúkame našu službu len natoľko, nakoľko môžeme, a preto, lebo on nám na to dáva silu.“ Tamtiež, č. 35.

⁴¹ BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2009, č. 2.

⁴² Porov. tamtiež, č. 5–6.

ktorému sa dospieva k hlbšiemu poznaniu vlastnej identity človeka vytvárajúceho v spoločenstve celého Krista (*Christus totus*).⁴³

2. SOLIDARITA PODEĽA SVÄTÉHO TOMÁŠA Z VILLANOVY

V predchádzajúcej časti sme identifikovali jednotlivé témy, v prizme ktorých budeme nahliadať na prezentáciu solidarity v kázňach svätého Tomáša z Villanovy. Postupne sa budeme zaoberať (1) solidaritou a jej inšpiračným zdrojom, (2) typom lásky (vzostupná a zostupná), ktorá motivuje solidárne správanie, (3) ľudským srdcom ako miestom zrodu solidarity, (4) solidaritou ako prejavom altruizmu a cestou prekonania egoizmu a individualisticky chápanej spirituality a morálky, a (5) tvorivým rozmerom solidarity.

2.1 Solidarita a inšpiračné kritérium

Výraz „solidarita“ (*solitaritas*) sa v kázňach svätého Tomáša z Villanovy nevyskytuje. Pre vyjadrenie solidárneho postoja používa svätý Tomáš skôr pojmy ako „zdieľanie“, „almužna“, a hlavne „milosrdenstvo“.

V diele môžeme identifikovať tri typy solidarity:

a. Solidarita medzi ľuďmi

Je vhodné, aby bol človek spravodlivý k blížnemu pri rozdeľovaní časných prostriedkov, lebo ako hovorí Ambróz v knihe *De officiis*, prirodzenosť to všetko učinila spoločným, a tento svet nie je nič iné než len akési spoločné dedičstvo ľudí,⁴⁴ hoci pozitívne právo ustanovilo súkromné vlastníctvo, a tak vytvorilo miesto v ňu pre to, čo je moje, a to čo je tvoje.⁴⁵

⁴³ „Nemôžem mať Krista iba pre seba; môžem mu patriť len v zjednotení sa so všetkými, ktorí sa stali alebo sa stanú jeho.“ BENEDIKT XVI., *Deus caritas est*, č. 14.

⁴⁴ Porov. AMBRÓZ, *De officiis ministrorum liber I*, 16,28,132 (PL 16,62).

⁴⁵ „Oportet primo ut homo sit iustus ad proximum in distributione temporalium, nam, ut ait Ambrosius in libro *De officiis*, natura omnia fecit communia, et hic mundus non est nisi quasi quaedam communis hereditas omnium, sed iure positivo appropriata sunt in particulari et locum habet in populis meum et tuum.“ TOMÁŠ DE VILLANUEVA, *Concio*, 174,6 in *Obras completas IV*, ed. Laureano Manrique, Madrid: B.A.C., 2012, s. 284.

b. Solidarita Božieho Syna s ľudstvom

Ale teraz, keď si zdieľal môj hlad, moju nahotu, moje práce, moje bolesti a moju krehkosť, nie si už neznámy pre zlých-hriešnikov, naučil si sa. Apoštol: Z toho čo vytrpel, naučil sa poslušnosti (Žid 5,8), aby sa stal milosrdným.⁴⁶

c. Solidarita chápaná ako odpoveď kresťanskej praxe na skúsenosť s Božou láskou

Apoštol sa sústreďí na tri pádne dôvody, kvôli ktorým sa máme navzájom milovať: po prvé, pretože sme údmi jedného tela (porov. Řim 12,5); po druhé, pretože sme deti toho istého Otca; po tretie, pretože máme podiel na jednom stole a jeme jeden chlieb (1 Kor 10,17).⁴⁷

Táto trojaká solidarita tvorí v kazateľstve Tomáša z Villanovy model spoločenského eticko-náboženského života kresťanov.

Prvý typ solidarity (a. Solidarita medzi ľuďmi) odkazuje na spoločnú prirodzenosť ako Božieho stvorenia. Na tomto spoločnom pôvode sa tvorí základná solidarita s bratmi a sestrami. Prejavuje sa hlavne v distribúcii, v zdieľaní dobier, teda v distributívnej spravodlivosti. V pozadí sa prejavuje koncept dôstojnosti ľudskej osoby a nutnosti snahy o rovnosť sociálnych podmienok. Svätý Tomáš z Villanovy jazykom svojej doby predkladal učenie, ktoré korešponduje s tým, čo jazykom zrozumiteľným pre 20. storočie vyjadrili konciloví otcovia na Druhom vatikánskom koncile v pastoračnej konštitúcii *Gaudium et spes*.⁴⁸ Následne

⁴⁶ Napr.: „Sed iam, postquam famem, nuditatem, labores, dolores meos et fragilitatem assumpsisti, non ignarus malis, miseris succurrere didicisti. Apostolus: Didicit ex his quae passus est, oboedientiam, ut misericors fieret.“ TOMÁS DE VILLANUEVA, *Concio*, 89,2 in *Obras completas II*, ed. Laureano Manrique, Madrid: B.A.C., 2011, s. 688. „Accipit naturam meam; et ecce qui eram opprobrium angelis, sumus facti eorum consortes.“ TOMÁS DE VILLANUEVA, *Concio*, 146,4 in *Obras completas III*, ed. Laureano Manrique, Madrid: B.A.C., 2011, s. 690.

⁴⁷ Napr.: „Tres rationes potissimas tangit Apostolus propter quas debemus diligere ad invicem: prima, quia sumus unius corporis membra; secunda, quia sumus unius Patris filii; tertia, quia ad unam mensam sedemus et unum panem manducamus.“ TOMÁS DE VILLANUEVA, *Concio*, 181,3 in *Obras completas IV*, s. 398.

⁴⁸ „Boh určil zem so všetkým, čo obsahuje, na užívanie všetkým ľudom a národom, takže všetci majú mať rovnakú účasť na stvorených dobrách, vedení spravodlivosťou, sprevádzanou láskou. Akékoľvek by boli formy vlastníctva, v súlade so zákonodarstvom štátov podľa rozličných a meniacich sa okolností, vždy treba brať zreteľ na toto všeobecné určenie bohatstiev. Preto človek, používajúci tieto dobrá, má považovať

Benedikt XVI. v encyklike *Caritas in veritate* pripomínal, že spravodlivosť je neoddeliteľná od lásky a je jej prvou cestou.⁴⁹

V druhom prípade (b. Solidarita Božieho Syna s ľudstvom) sa jedná o *kenózu* Božieho Syna, ktorý dobrovoľne vstúpil do spoločenstva s ľudstvom postihnutým hriechom. Táto solidarita má zjavitelskú i soteriologickú funkciu. Jej zjavitelský rozmer odhaľuje Boha, ktorý sa z lásky skláňa k svojmu stvoreniu, aby ho pozdvihol a priviedol k hlbšiemu vzťahu, v ktorom môže transcendovať svoju prirodzenosť.

Až tretí typ solidarity (c. Solidarita chápaná ako odpoveď kresťanskej praxe na skúsenosť s Božou láskou) v plnosti poukazuje na jej intímny aspekt. Vyplýva totiž z odpovede na kresťanské povolanie a zakúšanie nadprirodzenej lásky. Výrazy „*unionis corporis membra*“, „*unius Patris filii*“ a „*unam mensam et unum panem*“ zdôrazňujú jednotu s Kristom a v Kristu, čo implikuje zväzok vzájomnej lásky a solidarity. Všetky tri výrazy vyjadrujú spoločné zdieľanie života adoptívnych Božích synov, ktorí takto vytvárajú organickú jednotu v Kristovi, viditeľne sa prejavujúcu ako Cirkev. Vedomie tejto prináležitosti, vyplývajúcej z trojakého puta, je motívom k prežívaniu vzájomnej lásky „*debemus diligere*“.

Tomáš z Villanovy v línii cirkevných otcov (sv. Augustína, sv. Jána Zlatoústeho) rozvíja myšlienku solidarity na základe identifikácie ľudí v núdzi s Kristom.⁵⁰ Pre svätého Tomáša z Villanovy bola almužna nielen blahosklonnou ľútosťou a súcitom nad biedou druhých, ale skôr otázkou spravodlivého rozdeľovania prijatých dobier.⁵¹

veci, ktoré oprávnené vlastní, nielen za svoje, ale aj za spoločné v tom zmysle, aby mohli byť na osoh nielen jemu, ale aj iným. Napokon všetci majú právo vlastniť čiastku dobier, ktorá by stačila im a ich rodinám. To považovali za spravodlivé už cirkevní otcovia a učitelia, keď učili, že ľudia sú povinní pomáhať chudobným, a to nielen zo svojho prebytku“ GS 69.

⁴⁹ BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, č. 6.

⁵⁰ POROV. TOMÁS DE VILLANUEVA, *Concio*, 199,4 in *Obras completas V*, ed. Laureano Manrique, Madrid: B.A.C., 2012, s. 86–88.

⁵¹ Tento postoj svätého Tomáša z Villanovy korešponduje s tvrdením Benedikta XVI.: „*Dať sa najesť chudobným* (porov. Mt 35,35.37.42) je etický imperatív pre všeobecnú Cirkev, ktorá odpovedá na učenie svojho zakladateľa Pána Ježiša o solidarite a delení sa [...] Právo na výživu nadobúda rovnako ako právo na vodu dôležitú úlohu pri uznaní ďalších práv, počínajúc predovšetkým primárnym právom na život. Preto je nevyhnutné, aby vyzrievalo solidárne svedomie, ktoré bude považovať výživu a prístup k vode za všeobecné práva všetkých ľudí bez rozdielov a diskriminácií“ BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, č. 27.

Z uvedeného vyplývajú dva možné návrhy na inšpiračné kritérium solidarity u svätého Tomáša z Villanovy. Prvý typ solidarity, zakladajúci sa reflexii o ľudstve ako o stvorení, poukazuje na chápanie solidarity ako morálnej čnosti, ktorá vedie človeka k pevnému záväzku voči spoločnému dobru, ako sumu afektívnej i efektívnej činnosti človeka smerom k zodpovednému jednaniu voči všetkým. Výsledkom tejto solidarity je postoj (*actitudo*) zdieľania. V tomto type solidarity môžeme identifikovať ranú náuku, ktorá bola neskôršie rozvinutá ako princíp subsidiarity.⁵² Druhý typ solidarity patrí skôr do oblasti záujmu kristológie a soteriológie. Pre morálny aspekt solidarity však predstavuje významný exemplárny, a teda inšpiračný princíp, ktorý sa konkretizuje v nasledujúcom type solidarity, ktorý sa zakladá na reflexii cirkvi ako organického spoločenstva, a poukazuje na to, že modelom solidarity by mala byť láska Kristova.

Podľa Benedikta XVI. je v tomto ohľade fundamentálnym textom Druhý list Korinťanom 5,14. Hoci citát „*Caritas Christi urget nos*“ svätý Tomáš z Villanovy nepoužíva explicitne, implicitne je však v jeho kázňach prítomný. Náš kazateľ výslovne spomína, že princípom nášho správania má byť zakúsená Božia láska a že almužna je prejavom pochoopenia milosrdenstva voči nám.

2.2 Láska motivujúca k solidarite

Pre Tomáša z Villanovy prvotným objektom našej lásky je Boh a rozlišuje tri typy lásky:

Trojaká je láska k Bohu: prirodzená, získaná a vliata. Prirodzene všetky veci milujú Boha ako svoje najvyššie dobro, od ktorého závisí každé bytie [...] Druhým typom je láska k Bohu získaná prostredníctvom kontemplácie stvorení, dobrodení, veľkosti, vznešenosti a dobroty Božej [...] Tretím typom lásky k Bohu je vliata láska, ktorú dáva Boh podľa svojej vôle svojim verným. Táto sa volá *caritas* (nadprirodzená láska), zhodne so slovami Apoštola: láska Božia je vyliata v našich srdciach skrze Svätého Ducha, ktorý nám je daný (Rím 5,5).⁵³

⁵² Tamtiež, č. 28.

⁵³ „*Triplex est dilectio Dei, scilicet naturalis, acquisita et infusa. Naturaliter omnia diligunt Deum tanquam supremum bonum, a quo totum esse dependet [...] Alia est dilectio acquisita ex contemplatione creaturarum, beneficiorum, magnitudinis, excellentiae et bonitatis Dei [...] Alia est dilectio infusa quam Deus, prout vult, donat fidelibus suis,*

Hovorí o prirodzenej tendencii k milovaniu Stvoriteľa ako Najvyššieho Dobra; ďalej o láske získanej, reflektovanej, ktorá rastie kontempláciou stvorení alebo Božej dobroty; a o láske vliatej, ktorá je Božím darom, milosťou. Jedine pre túto poslednú používa výraz „caritas“, zatiaľ čo pre ostatné používa výraz „dilectio“.

Láska, ktorá má ako objekt blížneho, keď je pravou láskou (*caritas*), musí vychádzať od Boha a smerovať k Bohu. Nuž Boh je princípom a cieľom lásky, a keď sa rodí v blížnom a v ňom aj končí, nie je to nadprirodzená láska.⁵⁴

V duchu monastickej teológie⁵⁵ prechádza od lásky k Bohu k láske k blížnemu. Pravým kritériom pre túto lásku má byť len „caritas“, ktorou človek miluje blížneho pre Boha a v Bohu, a nie posesívna láska.

Spôsob ten je milovať Boha vo všetkých veciach a všetky veci pre Boha, a tak budeš milovať len Boha. Kto teda miluje Boha v blížnom a blížneho pre Boha, ten miluje len Boha a jeho láska nie je rozdelená, pretože kde je jedno pre druhé, tam je jedno. Keď niekto miluje blížneho z iného dôvodu, a nie len pre Boha, tak Bohu uberať časť srdca, ktorú dáva blížnemu [...].⁵⁶

V porovnaní s encyklikou *Deus caritas est* môžeme identifikovať viaceré styčné body. Hlavným motívom morálneho jednania nemôže byť láska privlastňujúca, hľadajúca svoje výhody, ale láska darujúca. Podľa Benedikta XVI. neexistuje taká spravodlivá štruktúra, ktorá by nevyžadovala lásku, prípadne ktorá by činila lásku zbytočnou.⁵⁷ Podľa Tomáša

quae caritas nuncupatur, secundum illud Apostoli: Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis (Řím 5,5).“ TOMÁS DE VILLANUEVA, *Concio*, 207,1 in *Obras completas V*, s. 176.

⁵⁴ „Amor quo diligitur proximus, si vera caritas, esse debet a Deo et in Deum finiri debet, nam Deus principium et finis caritatis est, quod si ex proximo est et in proximum finit, amor ille non est caritas.“ TOMÁS DE VILLANUEVA, *Concio*, 215,7 in *Obras completas V*, s. 332.

⁵⁵ Porov. BERNARD Z CLAIRVAUX, *De Diligendo Deo* 8,25 (PL 182, 989).

⁵⁶ „Modus iste est diligere Deum in omnibus et omnia propter Deum, et ecce solum Deum diligis. Qui ergo Deum diligit in proximo et proximum propter Deum, solum videtur Deum diligere, nec divisus est amor, quoniam ubi unum propter alterum, ibi tantum unum est. Si quis autem proximum alia ratione diligit et non propter Deum, hic iam de corde subtrahit Deo quod applicat proximo [...].“ TOMÁS DE VILLANUEVA, *Concio*, 207,5 in *Obras completas V*, s. 186.

⁵⁷ „Cirkev nikdy nemôže byť oslobodená od charitatívnej činnosti ako organizovanej aktivity veriacich a na druhej strane nikdy nenastane situácia, v ktorej nebude potrebná

z Villanovy je zostupujúca láska tým elementom, vďaka ktorému spravodlivosť nadobúda transcendentnú dimenziu.

Spravodlivosť je istá miera, ktorou si riadi a usporadúva vzťahy človek so svojím blízkym v konaní, v úcte a v časných dobrách. Ale dokonalosť spravodlivosti je v tom, že niekto stratí to, čo je jeho, a dá to druhému, tak ako bolo povedané: „Patrí sa, aby sme splnili všetko, čo je spravodlivé“ (Mt 3,15). Dokonalosťou spravodlivosti je pokora a láska, ktorá „nie je sebecká“ (Kor 13,5).⁵⁸

Na rozdiel od Benedikta XVI. však svätý Tomáš z Villanovy nereflekтуje komplementaritu jednotlivých lások. Musíme však pripomenúť, že nie všetky kázne svätého Tomáša z Villanovy sa niesli v práve naznačenom duchu. Často ako motivačný princíp bola predstavovaná vízia Božej odplaty⁵⁹ a nutnosť vykúpenia hriechov prostredníctvom almužien.

2.3 Teológia srdca a solidarita

Tomáš z Villanovy, ako predstaviteľ augustiniánskej tradície, sa vyznačuje opciou pre tzv. teológiu srdca, ktorá spočíva v uprednostňovaní vôle, milosti a lásky pred racionom. V dôsledku čoho by v jeho myslení malo prevažovať poznanie afektívne (*notitia affectiva*), poznanie srdca, ktoré vedie k úzkej únii s Bohom.⁶⁰ V procese rozpoznávania a mravnej záväznosti Tomáš z Villanovy dáva veľkú váhu práve vnútornému dialógu človeka, ktorá sa odohráva vo svedomí, ktoré nazýva tvárou duše.

služba lásky každého jednotlivého kresťana, pretože človek napriek všetkej spravodlivosti potrebuje a vždy bude potrebovať lásku.“ BENEDIKT XVI., *Deus caritas est*, č. 29.

⁵⁸ „Iustitia regula quaedam, qua homo ordinate se habet ad proximum in agendis, in honoribus, in bonis temporalibus. Sed perfectio iustitiae est quando subtrahit de suo et dat alteri, ideo dicitur: Oportet nos implere omnem iustitiam. Humilitas ergo perfectio est iustitiae, et caritas quae non quaerit quae sua sunt.“ TOMÁS DE VILLANUEVA, *Concio*, 198,3 in *Obras completas V*, s. 74.

⁵⁹ Porov.: „Má nás podnecovať povinnosť, a to pod hrozbou pekelného trestu, ktorú máme voči tým, čo sú v krajnej núdzi. Volá proti nám bieda chudobných a ich hlas vystupuje pred Boha.“ („Debet nos movere obligatio, qua tenemur sub poena inferni in extrema necessitate. Clamat adversum nos pauperum indigentia, et clamor eorum ascendit coram Deo.“) TOMÁS DE VILLANUEVA, *Concio*, 199,5 in *Obras completas V*, s. 88.

⁶⁰ Porov. ROBERTO NORIEGA FERNÁNDEZ, *Ética para la reina. Isabel de Castilla y Martín de Córdoba*, Madrid: Ediciones Religión y Cultura, 2014, s. 357–358.

Používa metaforu, ktorá by sa dala vyjadriť nasledovane: Človek človeka pozná po tvári, Boh človeka po svedomí:

Čo je tvárou duše, keď nie svedomie? Z tváre poznávame ľudí, svedomie poznáva Boh. Keď je svedomie čisté, je krásna duša. Boh neskúma ľudský jazyk. Hľa mnohí hovoria: Pane, Pane, a Pán im [na to]: Nepoznám vás. Neskúma ruku, to je, vonkajšie skutky, veď mnohí konajú okázalé vonkajšie skutky, ktoré tiež nepozná. Pane, či sme neprorokovali v tvojom mene? Či sme nečinili znamenania, nevyháňali sme zlých duchov? (Porov. Mt 7,22) A on hovorí: Nikdy som vás nepoznal, práve vtedy, keď ste sa považovali, vďaka tým okázalým skutkom, za mojich príbuzných a blízkyh. „Nepoznal som vás: odíďte odo mňa, vy, čo páchate nepravosť“ (Mt 7,23), lebo ja poznám len čistotu svedomia [...].⁶¹

Nie teda vonkajšie skutky, ale srdce človeka je miestom pre určovanie hodnoty a duchovnej krásy pred Bohom.⁶² V prostredí tohto svedomia človek môže odhaliť projekt, ktorý preň pripravil Stvoriteľ, a otvoriť vnímavosť svojho srdca na potreby druhých.

Nebud'te tvrdí, bezcitní, suchí ako skaly. Usilujte sa byť pozorní k sebe navzájom. Nech sa vás týkajú potreby druhých a nech vás pohýňa bieda blížneho. Beda vám, ktorý ste tvrdí a ukrutní! Apoštol medzi inými hriechmi vymenúva bezcitnosť, vierolomnosť a nedostatok milosrdenstva.⁶³

⁶¹ „Quae facies animae, nisi conscientia? Facie cognoscimus homines, conscientiam agnoscit Deus. Si munda est conscientia, pulchra est anima. Non agnoscit Deus hominis linguam. Ecce multi dicent: Domine, Domine, et Dominus eis: Nescio vos. Non agnoscit manus, id est, opera exteriora, nam multi praeclara opera exteriora faciunt qui etiam non agnoscuntur. Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus? Nonne signa fecimus, daemonia eiicimus? Et dicet: Nunquam novi vos illo tempore quo credebamini ex operibus claris mei familiares et privati. Non vos agnoscebam: Discedite a me qui operamini iniquitatem, solam enim puritatem conscientiae agnosco [...].“ TOMÁS DE VILLANUEVA, *Concio*, 64,2 in *Obras completas II*, s. 320.

⁶² Tomáš z Villanovy komentuje pokrytcov z Matúšovho evanjelia (Mt 6,5–6) nasledujúcim spôsobom: Ich spravodlivosť sa zameriavala len na skutky, vaša spravodlivosť má sa zameriavať tiež na náklonnosti srdca a úmysly. Ich spravodlivosť spočívala vo vonkajšom zdaní. „Iustitia illorum opera sola; attendit iustitia vestra cordis affectus et cogitationes. Iustitia illorum in apparentia exterior.“ TOMÁS DE VILLANUEVA, *Concio*, 197,1 in *Obras completas V*, s. 60.

⁶³ „Non sitis crudi, non duri, non sicci, sicut lapides. Conamini ut sitis ad invicem pii, ut tangat vos necessitas aliena et moveat vos miseria proximi. Vae duris et crudelibus! Apostolus inter alia crimina annumerat: Sine affectione, absque foedere, sine misericordia.“ TOMÁS DE VILLANUEVA, *Concio*, 199,4 in *Obras completas V*, s. 88.

Pri konfrontácii týchto myšlienok svätého Tomáša z Villanovy s učným Benedikta XVI. v encyklike *Deus caritas est* môžeme vidieť viaceré zhodné miesta: odmietanie heteronómie v charitatívnej oblasti, dôležitosť spirituality srdca, ako aj očisťujúcu funkciu lásky vo vzťahu k rozumu.⁶⁴ Benedikt XVI. však viac zdôrazňuje formačný charakter charitatívnej činnosti.⁶⁵

2.4 Solidarita a individualizmus

Podľa Benedikta XVI. prejavom *agapé* je odovzdanie prijatého daru.⁶⁶ Podľa svätého Tomáša z Villanovy osoby, ktoré sú obdarené dákou schopnosťou alebo umením, sú tým pádom povolané dávať tieto svoje talenty do služby chudobným i komunite.⁶⁷ Vedomie daru a povola- nia k láske *agapé* by malo viesť človeka k otvoreniu sa pre plnosť života s druhým (Druhým) a k ponúknutiu svojich schopností v prospech spoločného dobra.

V tejto súvislosti nie nezaujímavou myšlienkou svätého Tomáša z Villanovy je integračná dimenzia zjednocujúcej lásky (*caritas*). Vo svojich kázňach pripomína, že je to práve nadprirodzená láska (*caritas*), ktorá spodobuje človeka s Bohom, a vytvára spoločenstvo dobra, to znamená, že z dobra druhého činí dobro vlastné:

⁶⁴ „... aby náš rozum mohol správne pracovať, treba ho neustále očisťovať, pretože jeho etické oslepnutie, spôsobené prevahou vlastného záujmu a moci, ktoré ho zaslepujú, je nebezpečenstvom, ktoré nikdy nemožno úplne odstrániť.“ BENEDIKT XVI., *Deus caritas est*, č. 28.

⁶⁵ Porov. „Preto popri profesionálnej príprave je pre týchto pracovníkov nevyhnutná predovšetkým formácia srdca: je potrebné priviesť ich k takému stretnutiu sa s Bohom v Kristovi, ktoré prebudí v nich lásku a otvorí ich srdcia pre druhých, aby láska k blížnemu nebola pre nich prikázaním, daným zvonku, ale dôsledkom ich viery, ktorá sa stáva činnou skrz lásku (porov. Gal 5, 6).“ Tamtiež, č. 31.

⁶⁶ Tamtiež, č. 7.

⁶⁷ „Preto títo (remeselníci) majú svoje umenie alebo poznanie dať do služby chudobným a komunite, veď veľmi môže prospieť chorým chudobným lekár, rovnako lekárnik, právnik a iní.“ („Unde tales debent sua arte vel scientia pauperibus et communitati prodesse, nam multum potest prodesse medicus infirmis pauperibus, pharmacopola, et legista, et alii artifices similiter.“) TOMÁS DE VILLANUEVA, *Concio*, 201,5 in *Obras completas V*, s. 122.

Prvý osoh [z lásky k Bohu je ten], že v nej sa človek spája s Bohom: „kto sa spája s Pánom,“ samozrejme skrze lásku, „je s ním jeden Duch“ (1 Kor 6,17). Božia láska človeka zbožšťuje a činí Božím dieťaťom, pretože láska premieňa v milovaného. Augustín [hovorí]: Zem miluješ, si zemou; Boha miluješ, si Bohom.⁶⁸ Druhý osoh z lásky k Bohu je, že skrze ňu všetky veci sa stávajú našimi. Láska činí z vlastného spoločné a zo spoločného vlastné [...].⁶⁹

2.5 Solidarita a kreativita

Jedným zo základných antropologických východísk kresťanstva je chápanie človeka ako Božieho obrazu (*imago Dei*), teda bytosti obdarenej slobodou a dôstojnosťou, ktorý je povolaný k láske. Berúc do úvahy originalitu každej ľudskej osoby, ako aj okolnosť, že odpoveď na toto povolanie sa rodí v srdci človeka, nevyhnutne odkazuje na kreativitu pri konkretizácii solidarity.⁷⁰ V diele svätého Tomáša z Villanovy môžeme identifikovať niekoľko príkladov tejto mnohotvárnosti prejavov solidarity, čím prakticky poukazuje na jej kreatívny charakter. Svojim poslucháčom nepripomína len povinnosť dávať almužnu, hoci tento prejav telesného milosrdenstva a solidarity je v jeho kázňach najčastejší, ale pripomína, že pravým prejavom milosrdenstva a solidarity, ktorý nevylučuje žiadnu kategóriu ani žiadny životný stav, je práve láska:

Keby si rozhodol, že sa spasíme dávaním almužien, chudák by bol vylúčený. Keby pôstom, bol by vylúčený chorý. Keby prácou, bol by vylúčený slabý. Keby učenosťou, bol by vylúčený slabomyseľný. Keby kontempláciou, bol by vylúčený roľník. Keby panenstvom, bol by vylúčený ženatý. Keby chudobou, bol by vylúčený bohatý a tak ďalej. Avšak z lásky kto je vylúčený? Alebo kto sa pred ňou legitímne ospravedlní? Mudrcom a nevzdelancom, boháčom a chudobným, chlapcom a starcom, každému stavu, každému pohlaviu, každému veku je spoločná láska. Nik

⁶⁸ Porov. AUGUSTÍN, *In Epistolam Ioannis*, 2,14 (PL 35,1997).

⁶⁹ „Prima utilitas, quia in hoc homo unitur Deo: Qui adhaeret Deo, scilicet per amorem, unus spiritus est. Amor Dei hominem deificat et filium Dei facit, nam amor transformatur in amatum. Augustinus: Terram diligis, terra es; Deum diligis, Deus es. Secunda utilitas amoris Dei, quod per illum omnia fiunt nostra. Caritas facit proprium commune et commune proprium [...]“ TOMÁS DE VILLANUEVA, *Concio*, 409 in *Obras completas IX*, Madrid: B.A.C., 2014, s. 124.

⁷⁰ Porov. BENEDIKT XVI., *Encyklika Deus caritas est*, č. 8 a 31.

nie je starý pre lásku, nik nie je chudobný pre lásku. Nuž kto nevie alebo nemôže milovať?⁷¹

Ďalším ukazovateľom kreativity v solidarite je vytváranie solidárnych štruktúr, čím vlastne prechádza solidarita z percepcie morálnej čnosti do percepcie sociálneho princípu.⁷² Inými slovami povedané, jedná sa o konkretizáciu usporadujúcej sily lásky, jej zjednocujúceho princípu, do konkrétneho postoja. V tejto súvislosti svätý Tomáš z Villanovy vystupoval jednak kriticky proti nespravodlivému rozdeleniu a hlavne nesolidárnemu využívaniu bohatstva:

„Koľko máte chlebov? Sedem...; mali aj zopár rybiek“ (Mk 8,5,7). To boli zásoby apoštolov: skromný stôl. Beda hýreniu boháčov! Koľko výdavov a zbytočných! Načo plniť žalúdky k potrave červov? To spôsobuje neduživosť. Nemáš žalúdok vola, príroda nás učinila malých. „Načo takéto mrhanie?“ (Mt 26,8) Keby sme sa uskromnili v jedle, mali by sme dosť pre všetkých a ešte by sa zvýšilo.⁷³

Náš kazateľ rovnako nabádal veriacich ku skutkom milosrdenstva a k vytváraniu charitatívnych inštitúcií:

Vezmite si príklad z hodujúceho boháča (Lk 16,19–31); bol odsúdený pretože nemal milosrdenstvo, nie pretože kradol, ale pretože nedal. Ani nečakajte na krajnú núdzu, keď už má sviečku v ruke, pretože vtedy už nepotrebuje vaše jedlo, ale hrob. Je nutné, aby v mestách existovali útulky pre chudobných. Ak nie, mali by ste urobiť útulky z vašich domov. Keď zle zaodený a chorý brat v zime nemá strechu nad hlavou nachádza sa v nebezpečenstve. Ten kto má možnosti, je povinný

⁷¹ „Sicut si in eleemosynarum largitione salvos nos esse voluisses, excluderetur egenus. Si in ieiunio, excluderetur aegrotus. Si in labore, excluderetur debilis. Si in doctrina, excluderetur idiota. Si in contemplatione, excluderetur agricola. Si in virginitate, excluderetur uxor. Si in paupertate, excluderetur dives, et ita de aliis. At vero ab amore quis excluditur aut quis legitime excusatur? Sapientibus et insipientibus, divitibus ac pauperibus, pueris et senibus, omni statui, omni sexui, omni aetati communis est amor. Nullus senex ad amorem, nemo pauper ad amandum. Quis enim amare nescit aut nequit?“ TOMÁS DE VILLANUEVA, *Concio*, 212,7 in *Obras completas V*, s. 266.

⁷² Sociálny princíp je chápaný ako princíp usporadujúci inštitúcie, tvorí solidárne štruktúry, zákony a v poslednom rade tvorí rámec obchodu.

⁷³ „Quot panes habetis? qui dixerunt: Septem... Et habebant pisciculos paucos (Mk 8,5,7). Haec provisio apostolica: sobria mensa. Vae opulentiae divitum! O quot sumptus et quam perditie! Ad quid pro cibo vermium onerant stomachos? Fiunt aegritudines. Non habes bovis ventrem, natura parvos nos creavit. Ad quid perditio haec?, si cibus moderatus esset, sufficienter haberemus omnes, et superaret.“ TOMÁS DE VILLANUEVA, *Concio*, 199,7 in *Obras completas V*, s. 94.

ho prichýliť, pretože sa nachádza v ohrození. Keď to nerobíte vy sami, aspoň pomáhajte útlkom a starajte sa, aby takéto inštitúcie existovali, aby ste vy neboli nútení ich ubytovávať a pomáhajte týmto útlkom.⁷⁴

Teda umiernené užívanie dobier, skutky milosrdenstva a vytváranie rôznych foriem charitatívnych inštitúcií predstavoval tento kazateľ ako imperatív evanjeliovej náuky.⁷⁵

ZÁVER

V tejto práci sme predstavili základné akcenty solidarity v kazateľstve svätého Tomáša z Villanovy z pohľadu vybraných aspektov prvej encykliky pápeža Benedikta XVI. V konfrontácii s encyklikou *Deus caritas est* môžeme konštatovať, že u svätého Tomáša z Villanovy:

- horizontálny aspekt solidarity vychádza z jej vertikálneho založenia;
- základ solidarity sa zakladá na chápaní človeka ako stvorenia, ktoré je povolané k spoločenstvu života s Bohom, teda k láske;
- solidarita je koncipovaná vo vzťahu: jednotlivec – Boh – blízny;
- prevažuje chápanie solidarity ako mravnej čnosti a jej chápanie ako sociálneho princípu je prítomné len v nerozvinutej forme, obmedzujúce sa na tvorbu charitatívnych štruktúr;
- chýba akcent solidarity medzi spoločenstvami;
- prevláda zameranie na distribúciu dobier, či už materiálnych alebo duchovných, prejavujúcich sa hlavne ako skutky milosrdenstva.

⁷⁴ „Attendite exemplum in divite epulone; damnatus est quia non habuit misericordiam, non quia rapuit, sed quia non dedit. Nec extremam necessitatem, cum iam habet candelam in manu, nam tunc non eget cibo vestro sed sepultura. Necesse est in civitatibus esse hospitium pauperum, alias vestras domos oporteret esse hospitium. In hieme frater nudus et aeger, si non habet hospitium, periclitatur. Qui habet tenetur hospitari, quia in periculo est. Si non facitis, saltem favete hospitalibus et curate ut sint, ut vos non sitis obligati ad hospitandum, et adiuvate hospitalia.“ TOMÁS DE VILLANUEVA, *Concio*, 199,5 in *Obras completas V*, s. 90.

⁷⁵ „Veľkou čnosťou je milosrdenstvo, ktoré nás činí podobných Bohu a pravými Božími deťmi. Apoštol [hovorí]: ‚Ako Boží vyvolenci, svätí a milovaní, oblečte si hlboké milosrdenstvo‘ (Kol 3,12).“ („Grandis virtus misericordia, quae nos Deo simillimos et filios veros Dei facit. Apostolus: ‚Induite vos ergo, electi Dei, sancti et dilecti, viscera misericordiae‘ [Kol 3,12].“) TOMÁS DE VILLANUEVA, *Concio*, 199,4 in *Obras completas V*, s. 88.

V jeho kazateľstve je prítomné praktické zameranie, vychádzajúce z dobového sociálneho kontextu. Španielsko v 16. storočí zažívalo niekoľko vln sociálnych nepokojov. Svätý Tomáš z Villanovy zaväzoval svojich poslucháčov k zriaďovaniu inštitúcií zaoberajúcich sa charitatívnou činnosťou, ktoré by prevzali značnú časť bremena o starostlivosť o chudobných a v rozlíšení medzi „pravými“ a „falošnými“ chudobnými. Vyzýval však aj k dobrovoľnej individuálnej pomoci vo forme udeľovania almužien, ktorá vyplývala z konkrétnej lásky k blížnemu, aj s vedomím možného zneužívania. Čím reprezentoval umiernené stanovisko v porovnaní s Juanom de Roblesom, OSB a Domingom de Sotom, OP.⁷⁶

Inšpirácia láskou, hoci je hlavným, nie je však jediným inšpiračným motívom solidarity u svätého Tomáša z Villanovy. Spolu s *caritas*, ktorá je neodmysliteľne spätá s milosťou, vystupuje do popredia aj dobový ideál dokonalosti odrážajúci sa v snahe získavania zásluh. Je však možné identifikovať aj ostatné motivačné prvky ako identita Božích detí a vzťah k cirkevnému spoločenstvu.

V svetle o päť storočí mladšej encykliky *Deus caritas est* sa nám javí ako inšpirujúci dôraz svätého Tomáša z Villanovy na vnútorný dialóg a kreativitu v prejavoch solidárneho správania, čo naznačuje reflektovanie mravnej i dynamickej percepcie solidarity.

Vzhľadom na rozdielnosť výrazových prostriedkov medzi súčasným teologickým jazykom a kazateľstvom v 16. storočí sa nám v diele tohto španielskeho reformátora nepodarilo identifikovať explicitnú komplementaritu jednotlivých foriem lásky, ani percepciu altruizmu, ako formou vyjdenia zo seba v ústrety druhému.

V práci sme však poukázali na aktuálnosť obsahov v učení svätého Tomáša z Villanovy, ktorý jazykom 16. storočia reflektuje hodnoty evanjelia, ktoré presahujú jednotlivé historické a kultúrne formy. Jedná sa o zdôraznenie integračnej schopnosti lásky v ľudskej činnosti, spolupodpovednosti pri využívaní zverených prostriedkov, o podčiarknutie kreativity v konkretizácii lásky k blížnemu, o predstavenie spirituality srdca ako prostriedku na prekonanie heteronómie v solidárne zameranej činnosti a v neposlednej rade o solidárny postoj ako liek proti individualizmu.

⁷⁶ Porov. Jozef RžONCA, „Spravodlivosť, solidarita a dôstojnosť v krízových časoch,“ s. 70.

**The Moral Dimension of Solidarity in the Work of Saint Thomas of Villanova
in the Light of the Encyclical Letter *Deus Caritas Est***

Keywords: Communion; Charity; Solidarity; St. Thomas of Villanova; Pope Benedict XVI

Abstract: This work is aimed around the perception of values of solidarity in the sermons of St. Thomas of Villanova (1486–1555). The encyclical letter *Deus caritas est* of Pope Benedict XVI serves as a methodological base for the identification of solidarity content in the work of St. Thomas of Villanova. The work presents the following questions in preaching in the sixteenth century in Spain: the foundation of solidarity, the role of Christian charity in the solidarity discourse and the formation of solidarity structures. The sermons of St. Thomas of Villanova place an emphasis on internal dialogue and creativity in manifestations of solidarity, which suggests the moral and dynamic perception of solidarity.

Ing. Jozef Ržonca, PhD.
Katedra systematickej teológie
Teologická fakulta
Trnavskej univerzity v Trnave
Kostolná 1
814 99 Bratislava
jozef.rzonca@tvu.sk